

SAMENVATTING

1 Inleiding

Voor vermogensdelicten gepleegd binnen het huwelijk en het geregistreerd partnerschap geldt momenteel een vervolgingsuitsluitingsgrond (artikel 316 en 900ties Sr). Deze uitsluitingsgrond is gebaseerd op de bijzondere vermogensrechtelijke verhouding tussen partijen en respect voor de privacy van en de innige verhouding tussen betrokkenen. Recente ontwikkelingen zoals de groei van het aantal huwelijken op huwelijkse voorwaarden, de toename van het aantal echtscheidingen, de positionering van (economisch) privégeweld als publieke zaak, en de introductie van de beperkte gemeenschap als standaard (Wet van 24 april 2017 tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en de Faillissementswet teneinde de omvang van de wettelijke gemeenschap van goederen te beperken, *Stb.* 2017, 177) nopen tot nader onderzoek om te bezien of de vervolgingsuitsluitingsgrond in het huidige tijdsbestek niet aan belang en legitimiteit heeft ingeboet.

Het *primaire* doel van dit onderzoek was a) een globale inschatting te maken van de aard en omvang van vermogensdelicten binnen het huwelijk en het geregistreerd partnerschap; b) een inventarisatie te maken van civielrechtelijke mogelijkheden om vermogensdelicten binnen het huwelijk aan te pakken; c) in kaart te brengen hoe professionals en academici denken over de vervolgingsuitsluitingsgrond; en d) beschrijven hoe buitenlandse strafwetgevers omgaan met deze problematiek.

In dit rapport werd daarnaast (*secundair* doel) aandacht besteed aan economisch geweld, een vorm van huiselijk geweld waar vermogensdelicten een onderdeel van kunnen uitmaken.

Het onderzoek werd verricht aan de hand van veertien onderzoeksvragen, onderverdeeld in drie categorieën:

- Vragen met betrekking tot de aard en omvang van de problematiek (§ 2)
- Vragen met betrekking tot het recht (civiel- en strafrecht) (§ 3)
- Vragen met betrekking tot het buitenlandse strafrecht (§ 4)

2 Vragen met betrekking tot de aard en omvang van de problematiek

1. Wat is de aard van de problematiek?
 - a. Wat is de aard van de problematiek ten aanzien van het zich voordoen van de verschillende typen van vervolging uitgesloten delicten tussen gehuwden en geregistreerde partners (volgens professionals)? En van de overige vormen van economisch geweld?
 - b. Wat zegt jurisprudentieonderzoek naar artikel 316 Sr over de aard van de problematiek/situaties bij gescheiden partners en in hoeverre speelde deze al ten tijde van het huwelijk?
 - c. Wat zegt jurisprudentieonderzoek naar civiele zaken over de aard van de problematiek tussen gehuwden en geregistreerde partners?
2. Wat zijn de omstandigheden en de situaties waarin deze problematiek zich voordoet volgens de professionals?
3. Is er een globale inschatting te maken van de omvang van deze problematiek tussen gehuwde en geregistreerde partners?

De eerste drie onderzoeksvragen zijn onderzocht met behulp van verschillende onderzoeksmethoden:

1. Een literatuurstudie naar de aard en omvang van het fenomeen
2. Een analyse van straf- en civiele zaken via www.rechtspraak.nl
3. Interviews met professionals

2.1. Literatuurstudie

In buitenlandse studies werden hoge prevalentiecijfers gevonden. Er zijn tot op heden echter dusdanig weinig kwantitatieve studies verricht naar dit fenomeen – en deze studies verschillen zoveel qua onderzoeksdesign en definiëring – dat het in dit stadium te vroeg werd geacht om buitenlandse cijfers over vermogensdelicten en economisch geweld binnen het huwelijk te extrapoleren om een (globale) inschatting te geven van de aard en omvang van het probleem in Nederland.

2.2. Jurisprudentie

Een analyse van strafzaken gepubliceerd op www.rechtspraak.nl bracht aan het licht dat alle vijf de vermogensdelicten in de jurisprudentie voorkomen, zowel vóór als na de echtscheiding. Ook binnen de civiele zaken kwamen gedragingen voor die *mogelijk* gekwalificeerd kunnen worden als een vermogensdelict. Denk bijvoorbeeld aan het “veiligstellen” van grote geldbedragen vanwege een ophanden zijnde scheiding. Ook werden gedragingen gevonden die niet direct strafbaar zijn, maar die, onder omstandigheden, toch als vorm van economisch wangedrag kunnen worden gekwalificeerd, bijvoorbeeld. belangrijke financiële beslissingen nemen

zonder de ander daar eerst in te kennen. Van *economisch geweld* in de zin van het (langdurig en bij herhaling) ‘opzettelijk ondergraven van iemands financiële autonomie’ was meestal geen sprake, althans dit kon niet worden opgemaakt uit de jurisprudentie.

2.3. Professionals

In totaal werden 33 professionals uit relevante beroepsgroepen geïnterviewd over de aard en omvang van het fenomeen. Het betrof hier echtscheidingsadvocaten/mediators medewerkers Veilig Thuis, medewerkers vrouwenopvang, hulpofficieren van justitie, bewindvoerders.

Alle geïnterviewde professionals kenden voorbeelden uit hun beroepspraktijk van vermogensdelicten en economisch wangedrag/geweld binnen (huwelijks)relaties. Schattingen van respondenten inzake de omvang van de problematiek varieerden echter enorm en moeten bijgevolg met een flinke slag om de arm worden geïnterpreteerd.

Van de vermogensdelicten kwamen vernielingen het meest voor, met name in het kader van een echtelijke ruzie of echtscheiding. Maar ook de andere vermogensdelicten kwamen ‘soms’ of ‘regelmatig’ voor, hoewel andere respondenten er nog nooit mee te maken hadden gehad.

Ook economische wangedragingen uit de *Scale of Economic Abuse* riepen herkenning op, waarbij met name de items over het wegnemen van geld of de ander dwingen geld af te staan in de praktijk vaker voorkwamen. De ander dwingen om geld te vragen, de ander financiële informatie onthouden en de ander met een schuld opzadelen door zijn of haar creditcard te gebruiken werden door de respondenten eveneens relatief vaak gemeld.

Vermogensdelicten en economisch wangedrag/geweld lijken onder alle lagen van de bevolking voor te komen – van jong tot oud en van hoog- tot laagopgeleid – maar bij allochtone slachtoffers spelen aanvullende gedragingen soms een rol: het wegsluizen van geld naar het buitenland en het ‘terugnemen’ van de bruidsschat.

Zowel mannen als vrouwen kunnen slachtoffer worden van vermogensdelicten binnen het huwelijk of economisch geweld, maar deze steekproef had vooral ervaring met vrouwelijke slachtoffers. Deze vrouwen zijn vaak kwetsbaar en afhankelijk van hun partner, bijvoorbeeld vanwege een onzekere verblijfstatus, financiële afhankelijkheid of beperkt sociaal netwerk.

De daders waren daarentegen weer vaker van het mannelijke geslacht. Bijkomende daderekenmerken hadden te maken met de persoonlijkheid van de dader (agressie, dominantie of narcisme), het niet los kunnen laten van de partner en verslavingsproblematiek. Als meest voorkomende motief om een vermogensdelict of andere vorm van economisch misbruik te plegen werden ‘hebzucht’ en ‘wraak’ genoemd.

De kans op een vermogensdelict of andere vorm van economisch misbruik is volgens de experts het grootst bij een (op handen zijnde) scheiding, maar mogelijk maakt de scheiding enkel zichtbaar wat al langere tijd gaande was.

3. Vragen met betrekking tot het recht (civiel en strafrecht)

Vragen met betrekking tot het strafrecht

4. Wat vinden professionals van de vervolgingsuitsluitingsgrond?
5. Wat is de aangiftebereidheid van slachtoffers?
 - a. In hoeverre zouden slachtoffers daadwerkelijk een strafrechtelijk traject in willen gaan in relatie tot de reeds bestaande civielrechtelijke mogelijkheden?
6. Zien professionals een toegevoegde waarde in het strafrecht?
7. Hoe zouden zij een klachtrecht beoordelen ten opzichte van het doen van aangifte?
8. Wat is de kans op pesterijen in geval van conflictueuze scheidingen door onterecht aangifte te doen en wat zou daar tegen te doen zijn?
9. Wat zouden de consequenties zijn van de wijziging van het huwelijksvermogensrecht als gevolg van de Wet van 24 april 2017 voor de omvang van de problematiek in strafrechtelijke zin?

Vragen met betrekking tot het civiele recht

10. Op welke civielrechtelijke regelingen zou een slachtoffer zich kunnen beroepen bij schending van een van deze typen delicten en in welke situaties?
11. Voor welke delicten die zijn uitgesloten biedt het civiele recht geen regelingen?
12. Hoe waarderen de professionals een gang naar de civiele rechter?
 - a. Wat zien zij als voor-/nadelen ten opzichte van het strafrecht?
 - b. Bevorderen de professionals een gang naar de civiele rechter?
13. Wat zouden de consequenties zijn van de wijziging van het huwelijksvermogensrecht als gevolg van de Wet van 24 april 2017 voor de omvang van de problematiek in civielrechtelijke zin?

De vragen ten aanzien van het recht zijn onderzocht met behulp van interviews met academici en (facultatief) professionals uit andere beroepsgroepen en met informatie uit handboeken, commentaren en andere wetenschappelijke literatuur.

3.1. Strafrechtacademici (en andere professionals) over het strafrecht

De vervolgingsuitsluitingsgrond kan bij de geïnterviewden op weinig enthousiasme rekenen. Van de drie strafacademici wil slechts één de uitsluitingsgrond handhaven, maar dan enkel in geval van een huwelijk in gemeenschap van goederen. De andere twee academici geven de voorkeur aan volledige afschaffing van de vervolgingsuitsluitingsgrond, al dient het strafrecht vanuit privacyoverwegingen wel terughoudend te worden ingezet. Dit laatste zou kunnen worden bewerkstelligd door vormgeving als klachtdelict of gebruikmaking van het opportuniteitsbeginsel in combinatie met vervolgingsrichtlijnen en oog voor de wensen van het slachtoffer.

Het strafrecht biedt volgens de geïnterviewden belangrijke voordelen in vergelijking met het

civiele recht. Het is doorgaans sneller, kosteloos en het vonnis wordt van overheidswege geexecuteerd. Daarbij biedt het ook veel meer een ‘publiek forum’, zou recidive beter via het strafrecht kunnen worden voorkomen en heeft het strafrecht mogelijk algemeen preventieve werking. Afschaffing geeft voorts het signaal dat de maatschappij dergelijk gedrag niet langer accepteert en maakt een eind aan de ongelijke behandeling tussen gehuwden en ongehuwden. Daarentegen is er een risico op escalatie van het geweld, zijn er mogelijk problemen met de bewijsvoering en bestaat er twijfel ten aanzien van de aangiftebereidheid van de slachtoffers. Ook zullen politie en OM bedacht moeten zijn op valse aangiften, vooral in het geval van conflictueuze scheidingen.

3.2. Hoogleraren privaatrecht (en andere professionals) over civielrechtelijke alternatieven

Met behulp van interviews met drie hoogleraren privaatrecht en juridische literatuur is een zo compleet mogelijk overzicht opgesteld van civielrechtelijke regelingen die het slachtoffer van een vermogensdelict binnen het huwelijk of het geregistreerd partnerschap van dienst zou kunnen zijn. In onderstaande tabel zijn de resultaten beknopt weergegeven.

Tabel. Civielrechtelijke alternatieven

Wetsartikelen	Kwalificatie	Vermogensdelicten	Context	Bijkomende omstandigheden
1:88 en 1:89 BW	<i>Vernietiging rechtshandeling zonder toestemming echtgenoot</i>	Diefstal en verduistering	Geen contextuele vereisten	Enkel van toepassing op rechtshandelingen
1:107 BW	<i>Geen afstand van verduisterde of weggemaakte goederen</i>	Diefstal en verduistering	Ontbinding huwelijksgemeenschap	Enkel nuttig bij schulden vanuit zijde slachtoffer van vóór ontbinding
1:109, 1:111 en 1:139 BW	<i>Opheffing gemeenschap of opheffing verrekeningsplicht en schadevergoeding bij lichtvaardige schulden, verspilling</i>	Alle delicten	Opheffing huwelijksgemeenschap of opheffing verrekeningsplicht	Lichtvaardige schulden of verspilling < 6 maanden voor aanvang geding
1:164 en 1:174 BW	<i>Schadevergoeding bij benadeling gemeenschap door lichtvaardige schulden, verspilling</i>	Alle delicten	Echtscheiding of scheiding tafel en bed plus ontbonden gemeenschap	Lichtvaardige schulden of verspilling < 6 maanden voor aanvang geding
3:44 BW	<i>Vernietigbare rechtshandeling door bedreiging, bedrog, misbruik van omstandigheden</i>	Bedreiging en oplichting	Geen contextuele vereisten	Enkel van toepassing op rechtshandelingen verricht door slachtoffer

3:194 lid 2 BW	<i>Verbeuring aandeel gemeenschap bij verzwijgen, zoekmaken of verbergen goederen</i>	Diefstal en verduistering	Ontbonden gemeenschap	Geen bijkomende omstandigheden
1:135 lid 3 BW	<i>Vergoeding wegens het verzwijgen van vermogen bij verrekbeding</i>	Diefstal en verduistering	Verplichting tot verrekening bij huwelijkse voorwaarden	Geen bijkomende omstandigheden
6:162 BW	<i>Schadevergoeding op basis van onrechtmatige daad</i>	Alle delicten	Geen contextuele vereisten	Geen bijkomende omstandigheden
4:3 en 3:166 BW	<i>Analoge toepassing onwaardigheid bij erfplating op ontbonden huwelijksgemeenschap via redelijkheid en billijkheid</i>	Diefstal, afpersing, oplichting	Ontbonden gemeenschap	Geen bijkomende omstandigheden
1:157 lid 1 BW	<i>Verval alimentatierechten wegens wangedrag</i>	Alle delicten (mogelijk)	Echtscheiding of scheiding van tafel en bed	Elke vorm van solidariteit tussen de echtelieden moet zijn verdwenen

Uit het overzicht blijkt dat *alle vermogensdelicten* in *alle situaties* door ten minste één wetsbepaling worden bestreken, vooral dankzij het algemene artikel 6:162 BW (onrechtmatige daad). Dit betekent dat het civiele recht in theorie 100% ‘dekking’ biedt in geval van vermogensdelicten binnen het huwelijk of het geregistreerd partnerschap. Door bewijsproblemen, praktische bezwaren tegen het starten van een civiele procedure, het feit dat schadevergoeding na ontbinding van de gemeenschap mogelijk alsnog maar voor 50% aan de benadeelde partij toekomt (afhankelijk van de toepassing van de leer van de verknochtheid), en het feit dat vermogensdelicten gepleegd vóór de peildatum in de praktijk toch lastig te verhalen zijn, constateren enkele geïnterviewden echter dat de civielrechtelijke bescherming in de praktijk tegenvalt.

Als voordeel van een civiele procedure boven een strafprocedure noemen de geïnterviewden dat de civiele procedure niet uitmondt in een strafblad en VOG-problemen voor de handelende echtgenoot, hetgeen ook nadelig uit kan werken voor de benadeelde partij en diens mogelijkheden om schadevergoeding dan wel alimentatie te ontvangen. Voorts zou een strafprocedure wraakgevoelens en escalatie van het conflict in de hand kunnen werken. Het strafrecht, daarentegen, biedt betere verhaalsmogelijkheden (via de voorschotregeling) en de gedupeerde kan meeliften op de inspanningen van het OM. Er wordt verschillend gedacht over de vraag of het er van het strafrecht een grotere preventieve werking uitgaat.

Als gevolg van de Wet van 24 april 2017 zullen er meer goederen privé blijven. Eén hoogleraar voorspelt dat de wetwijziging tot *meer* vermogensdelicten binnen het huwelijk en (bijgevolg) meer civiele zaken zal leiden. Immers, echtgenoten zullen toch blijven proberen de hand te leggen op de privégoederen van de ander. Waar dat tot op heden geen aanleiding gaf tot civielrechtelijke aansprakelijkstelling – er was in het geval van gemeenschapsgoederen dikwijls geen

duidelijke rechtsgrond – kan dat in de toekomst mogelijk wel tot meer zaken leiden.

4. Vragen met betrekking tot het buitenlandse strafrecht

14. Bestaat er in de ons omringende landen ook een strafuitsluitingsgrond voor gehuwden?
 - a. Zo ja, gaat het daarbij om dezelfde delicten?
 - b. Zo ja, welke redenen worden in het buitenland aangehaald om de strafuitsluitingsgrond te rechtvaardigen?
 - c. Zo nee, heeft in het verleden wel een strafuitsluitingsgrond bestaan en waarom is ze afgeschaft?
 - d. Zo nee, hoe is de strafbaarstelling en strafvervolging van vermogensdelicten in het buitenland vormgegeven?

Allereerst zijn er de landen die *geen onderscheid* maken tussen vermogensdelicten gepleegd binnen het huwelijk en vermogensdelicten die in een andere context zijn gepleegd (Cyprus, Denemarken, Estland, Ierland, Letland en de UK). In sommige van deze landen is de gelijkstelling het resultaat geweest van een recente wetwijziging – als gevolg van toegenomen aandacht voor huiselijk geweldproblematiek – terwijl in andere landen van oudsher geen onderscheid werd gemaakt.

Daarnaast zijn er EU lidstaten die wel een onderscheid maken tussen vermogensdelicten binnen en buiten het huwelijk. In de EU lidstaten Spanje, België, Italië en Frankrijk resulteert de huwelijkse staat van partijen in *volledige straffeloosheid* van het gedrag. In Tsjechië, Litouwen en Slowakije is vervolging van vermogensdelicten in geval van een *huwelijksgemeenschap* uitgesloten, omdat er vanwege het gedeeld vermogen in het geheel geen sprake kan zijn van een strafbaar feit.

In Hongarije, Slovenië en Portugal zijn vermogensdelicten binnen het huwelijk enkel vatbaar voor *(semi)private vervolging*. In deze landen dient het slachtoffer dus zelf de vervolging ter hand te nemen, waarbij in Portugal het slachtoffer de rol van assistent aanklager moet aannemen.

Het populairst is echter vormgeving van vermogensdelicten binnen het huwelijk als *relatief klachtdelict*. Dit is de situatie in Oostenrijk, Roemenië, Polen, Bulgarije, Finland, Zweden en Duitsland. Enkel indien het slachtoffer een expliciet verzoek tot vervolging heeft ingediend, kan het OM hiertoe overgaan.

In landen waarin wel een onderscheid wordt gemaakt tussen vermogensdelicten gepleegd binnen en vermogensdelicten gepleegd buiten de huwelijkse context, wordt dit onderscheid, net als in Nederland, gerechtvaardigd op grond van de bijzondere vermogensrechtelijke verhouding tussen partijen en respect voor de privacy van en de innige verhouding tussen be-

trokkenen.

Landen variëren ten aanzien van de soorten vermogensdelicten die onder het bijzondere regime vallen, maar niet-gekwalificeerde vormen van diefstal, fraude, vandalisme en verduistering komen vaak voor. Verder is de bijzondere aanpak dikwijls niet alleen van toepassing op vermogensdelicten binnen het huwelijk, maar ook op andere relatievormen, zodat familieleden en mensen die samenwonen bijvoorbeeld ook een klacht moeten indienen. Zodra partijen zijn gescheiden, gelden er doorgaans geen speciale regels meer. Het slachtoffer hoeft dan zelfs geen klacht meer in te dienen.

5. Discussie en aanbevelingen

Vermogensdelicten binnen (huwelijks)relaties zijn tot op heden ernstig onderbelicht gebleven. Hoe vaak vermogensdelicten of andere vormen van economisch wangedrag/geweld daadwerkelijk binnen het huwelijk of het geregistreerd partnerschap voorkomen is nog steeds onduidelijk. Op basis van de huidige studie kunnen we daar enkel verkennende uitspraken over doen. Via een bevolkingsstudie kan meer en betrouwbaarder informatie worden verkregen over de aard en omvang van het fenomeen. Indien de hoge prevalentie- en impactcijfers uit buitenlandse studies ook in Nederland worden gevonden, zou dit van invloed kunnen zijn op het nationaal beleid inzake de aanpak van huiselijk geweld.

Deze kwantitatieve bestudering dient echter vooraf te worden gegaan door een kwalitatieve studie naar de definitie en conceptualisering van concepten als 'economisch geweld' en 'economisch wangedrag'. Hier blijken uiteenlopende meningen over te bestaan.

Hoewel het civiele recht in theorie voldoende handvatten biedt om de schade te verhalen, kleven er in de praktijk belangrijke nadelen aan een civielrechtelijke procedure die gedupeerden ervan weerhoudt naar de rechter te stappen (kosten, tijd, beperkte verhaalsmogelijkheden). Het strafrecht kent bepaalde nadelen niet en zou voor sommige slachtoffers dus een uitkomst kunnen betekenen. Hierbij kan meewegen dat veel buitenlandse wetgevers strafvervolging wel mogelijk hebben gemaakt en dat de meeste van onze respondenten de voorkeur gaven aan afschaffing van de uitsluitingsgrond. Het huidige Nederlandse model is niet langer vanzelfsprekend. Afschaffing van de vervolgingsuitsluitingsgrond zou dan ook nader moeten worden onderzocht.